

**ADMINISTRATIEVE HOGER
BEROEPSRECHTBANK
VAN PARIJS**

Nr.
23PA03881
Nr.
23PA03883
Nr. **23PA03895**

VERENIGING NOTRE AFFAIRE A TOUS
VERENIGING POLLINIS
VERENIGING BIODIVERSITEIT ONDER ONZE
VOETEN NATIONALE VERENIGING VOOR DE
BESCHERMING VAN WATEREN EN RIVIEREN
FOREL-WALVIS-ZALM
VERENIGING VOOR DE BESCHERMING VAN
WILDE DIEREN EN HET NATUURERFGOED
MINISTER VAN LANDBOUW

De heer Philippe Delage,
voorzitter

Mevrouw Marianne Julliard
Rapporteur

Mevrouw Gaëlle Dégardin
Openbaar rapporteur

Zitting van 6 juni 2025
Beslissing van 3 september 2025

C+

FRANSE REPUBLIEK

NAMENS HET FRANSE VOLK

Het Administratief Hof van Beroep van
Parijs (3e kamer)

Gezien de volgende procedure:

Eerdere procedure:

De verenigingen Notre Affaire à Tous, Pollinis, Biodiversité sous nos pieds, de nationale vereniging voor de bescherming van wateren en rivieren Truite-Ombre-Saumon (ANPER-TOS) en de Association pour la protection des animaux sauvages et du patrimoine naturel (ASPAS) hebben het Administratief Hof van Parijs verzocht om enerzijds de staat te veroordelen tot het herstellen van de ecologische schade die is veroorzaakt door zijn tekortkomingen en onvolkomenheden op het gebied van risicobeoordeling, toelating tot de markt, monitoring en toezicht op

, en de bescherming van de biodiversiteit tegen de effecten van deze producten, en anderzijds de staat te veroordelen tot het betalen van een symbolische euro aan elk van hen als vergoeding voor hun morele schade, en ten slotte de staat te gelasten een einde te maken aan alle tekortkomingen in de nakoming van zijn verplichtingen op het gebied van de beoordeling en toelating van gewasbeschermingsmiddelen en de bescherming van de biodiversiteit tegen de effecten van pesticiden, en alle nodige maatregelen te nemen om de daaruit voortvloeiende ecologische schade zo snel mogelijk te beëindigen.

Bij vonnis nr. 2200534 van 29 juni 2023 heeft de administratieve rechtbank van Parijs enerzijds de premier en de bevoegde ministers opgedragen om vóór 30 juni 2024 alle nodige maatregelen te nemen om de ecologische schade te herstellen en verdere schade te voorkomen door het tempo van de vermindering van het gebruik van fytosanitaire producten weer in overeenstemming te brengen met het traject dat in de Ecophyto-plannen is vastgelegd, en door alle nodige maatregelen te nemen om het grondwater te herstellen en te beschermen tegen de gevolgen van fytosanitaire producten, en met name tegen het risico van verontreiniging, anderzijds heeft hij de staat veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding aan de verenigingen Notre Affaire à Tous, Pollinis, Biodiversité sous nos pieds, de Association nationale pour la protection des eaux et rivières Truite-Ombre-Saumon (ANPER-TOS) en de Association pour la protection des animaux sauvages et du patrimoine naturel (ASPAS) een bedrag van één euro per stuk te betalen als vergoeding voor hun morele schade, en ten slotte de overige conclusies van het verzoek afgewezen.

Procedure voor het Hof:

I. Bij een kort geding, geregistreerd onder nr. 23PA03881, op 29 augustus 2023, een aanvullend verzoekschrift geregistreerd op 21 november 2023, en repliekverzoekschriften geregistreerd op 19 juli 2024 en 2 december 2024, Notre Affaire à Tous, Biodiversité sous nos pieds en de Association pour la protection des animaux sauvages et du patrimoine naturel (ASPAS), vertegenwoordigd door mr. Daoud, verzoeken het Hof in hun laatste stukken:

1°) het vonnis van 29 juni 2023 van de administratieve rechtbank van Parijs te herzien voor zover daarin hun conclusies zijn afgewezen om de staat te gelasten het proces van beoordeling en toelating van gewasbeschermingsmiddelen op de markt te herzien in overeenstemming met de milieubeschermingseisen die voortvloeien uit het recht van de Europese Unie, het Milieuhandvest en de wet;

2°) hun conclusies in eerste aanleg in hun geheel toe te wijzen;

3°) subsidiair, prejudiciële vragen voor te leggen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie en de uitspraak over hun verzoek op te schorten;

4°) de staat te veroordelen tot betaling van een bedrag van 3 000 euro op grond van artikel L. 761-1 van het Wetboek van administratieve rechtspraak.

Zij voeren aan dat:

- de door de staat ingestelde procedure voor de beoordeling en toelating van gewasbeschermingsmiddelen op de markt tekortkomingen vertoont ten aanzien van de verplichtingen die voortvloeien uit de artikelen 28 tot en met 54 van Verordening nr. 1107/2009 van het Europees Parlement en de Raad van 21 oktober 2009 en de artikelen L. 253-1 en R. 253-5 en volgende van de Code rural et de la pêche maritime (wetboek inzake landbouw en zeevisserij); de beoordeling door het Agence nationale de sécurité sanitaire de

de voedsel-, milieu- en arbeidsautoriteit (ANSES) is ontoereikend en leidt ertoe dat gewasbeschermingsmiddelen met een onaanvaardbaar effect op het milieu op de markt worden gebracht en gehouden; zij negeert ook de beginselen van het Milieucharter, met name het voorzorgsbeginsel, het recht op een gezond milieu en het recht van toekomstige generaties; deze tekortkomingen vallen onder de verantwoordelijkheid van de staat;

- de realiteit van de ecologische schade zoals gedefinieerd in artikel 1247 van het Burgerlijk Wetboek is vastgesteld; artikel 1246 van dit wetboek ontslaat overheidsinstanties niet van hun verantwoordelijkheid om deze schade te vergoeden voor de administratieve rechter;

- het causaal verband tussen de gebrekkige procedure voor de beoordeling en toelating van gewasbeschermingsmiddelen en het ontstaan of de verergering van de ecologische schade is direct en zeker, ook al is dit niet de enige oorzaak;

- zij zijn dan ook gerechtigd om een bevel te vragen dat de bevoegde autoriteiten het beoordelings- en toelatingsproces voor het in de handel brengen van gewasbeschermingsmiddelen herzien en alle reeds afgegeven toelatingen voor het in de handel brengen van gewasbeschermingsmiddelen opnieuw onderzoeken.

In een op 3 mei 2024 geregistreerd verweerschrift concludeert de minister van Landbouw en Voedselsoevereiniteit tot afwijzing van het verzoek.

Zij stelt dat de middelen van het verzoek niet gegrond zijn.

In op 3 mei 2024, 22 oktober 2024 en 13 februari 2025 geregistreerde interventiememoranda concludeert de vakbond Phyteis, vertegenwoordigd door mr. Nigri, tot hetzelfde doel als de minister van Landbouw.

Zij stelt dat de gronden van het verzoek niet gegrond zijn.

II. Bij een kort geding, geregistreerd onder nr. 23PA03883, op 29 augustus 2023, een aanvullend verzoekschrift geregistreerd op 20 november 2023, en repliekverzoekschriften geregistreerd op 19 juli 2024 en 2 december 2024, verzoeken Pollinis en de Association nationale pour la protection des eaux et rivières Truite-Ombre-Saumon (ANPER-TOS), vertegenwoordigd door mr. Capdebos, het Hof in hun laatste stukken:

1°) het vonnis van 29 juni 2023 van de administratieve rechtbank van Parijs te herzien voor zover daarin hun conclusies zijn afgewezen om de staat te gelasten het proces van beoordeling en toelating van gewasbeschermingsmiddelen op de markt te herzien in overeenstemming met de milieubeschermingseisen die voortvloeien uit het recht van de Europese Unie, het Milieuhandvest en de wet;

2°) hun conclusies in eerste aanleg in hun geheel toe te wijzen;

3°) subsidiair, het Hof van Justitie van de Europese Unie prejudiciële vragen voor te leggen en de uitspraak over hun verzoekschrift aan te houden;

4°) de staat te veroordelen tot betaling van een bedrag van 3 000 euro op grond van artikel L. 761-1 van het wetboek van administratieve rechtspraak.

Zij voeren aan dat:

- de door de staat ingestelde procedure voor de beoordeling en toelating van gewasbeschermingsmiddelen op de markt tekortkomingen vertoont ten aanzien van de verplichtingen die voortvloeien uit de artikelen 28 tot en met 54 van Verordening nr. 1107/2009 van het Europees Parlement en de Raad van 21 oktober 2009 en de artikelen L. 253-1 en R. 253-5 en volgende van de wet op de landbouw en de zeevisserij; de beoordeling door het Nationaal Agentschap voor de veiligheid van voedsel, milieu en werk (ANSES) is onvolledig en leidt ertoe dat gewasbeschermingsmiddelen met een onaanvaardbaar effect op het milieu op de markt worden gebracht en gehouden; zij gaat ook voorbij aan de beginselen van het Milieucharter, met name het voorzorgsbeginsel, het recht op een gezond milieu en het recht van toekomstige generaties; deze tekortkomingen vallen onder de verantwoordelijkheid van de staat;
- de realiteit van de ecologische schade zoals gedefinieerd in artikel 1247 van het Burgerlijk Wetboek is vastgesteld; artikel 1246 van dit wetboek ontslaat overheidsinstanties niet van hun verantwoordelijkheid om deze schade te vergoeden voor de administratieve rechter;
- het causaal verband tussen de gebrekkige procedure voor de beoordeling en toelating van gewasbeschermingsmiddelen en het ontstaan of de verergering van de ecologische schade is direct en zeker, ook al is deze procedure niet de enige oorzaak;
- zij hebben dan ook het recht om een bevel te vragen dat de bevoegde autoriteiten het beoordelings- en toelatingsproces voor gewasbeschermingsmiddelen herzien en alle reeds verleende toelatingen voor het in de handel brengen van gewasbeschermingsmiddelen opnieuw onderzoeken.

In een op 3 mei 2024 geregistreerd verweerschrift concludeert de minister van Landbouw en Voedselsoevereiniteit tot afwijzing van het verzoek.

Zij stelt dat de gronden van het verzoek niet gegrond zijn.

In interventie-memoranda geregistreerd op 3 mei 2024, 22 oktober 2024 en 13 februari 2025 concludeert de vakbond Phyteis, vertegenwoordigd door mr. Nigri, tot hetzelfde als de minister van Landbouw.

Zij stelt dat de gronden van het verzoek niet gegrond zijn.

III. Bij verzoekschrift, geregistreerd onder nr. 23PA03895, op 30 augustus 2023, verzoekt de minister van Landbouw en Voedselsoevereiniteit het Hof:

1°) het vonnis van 29 juni 2023 van de administratieve rechtbank van Parijs te vernietigen voor zover daarin de staat werd veroordeeld tot betaling aan de verenigingen Notre Affaire à Tous, Pollinis, Biodiversité sous nos pieds, de Association nationale pour la protection des eaux et rivières Truite-Ombre-Saumon (ANPER-TOS) en de Association pour la protection des animaux sauvages et du patrimoine naturel (ASPAS) elk een bedrag van één euro te betalen als vergoeding voor hun morele schade en een dwangmaatregel heeft opgelegd aan de premier en de bevoegde ministers;

2°) de vorderingen van de verzoekende verenigingen voor de administratieve rechtbank van Parijs af te wijzen.

Zij voert aan dat:

- het bestreden vonnis onregelmatig is, aangezien de rechtbank op 12 juni 2023 de door de beroepsvereniging Phyteis op 5 juni 2023 opgestelde nota in beraad aan de partijen heeft meegedeeld, zonder de zaak naar een andere zitting te verwijzen; aangezien haar beroep concludeert tot gedeeltelijke vernietiging van het bestreden vonnis, moet de onregelmatigheid van dit laatste leiden tot gedeeltelijke vernietiging ervan;

- het bestreden vonnis is gebrekkig gemotiveerd;

- er kan geen sprake zijn van een fout van de staat wegens onbekendheid met de doelstelling om het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen te verminderen, aangezien de doelstellingen van de Ecophyto-plannen niet bindend zijn, deze doelstellingen niet zijn genegeerd en de procedure voor de beoordeling en toelating van deze producten volledig wordt geregeld door het recht van de Europese Unie;

- het vermeende verzuim van de staat heeft niet rechtstreeks geleid tot de ecologische schade in de vorm van bodem- en waterverontreiniging en achteruitgang van de biodiversiteit en de biomassa, die meerdere oorzaken hebben.

In hun op 29 februari 2024, 19 juli 2024 en 2 december 2024 geregistreeerde verweerschriften Notre Affaire à Tous, Biodiversité sous nos pieds en de Association pour la protection des animaux sauvages et du patrimoine naturel (ASPAS), vertegenwoordigd door mr. Daoud, concluderen tot afwijzing van het verzoek en tot veroordeling van de staat tot betaling van een bedrag van 3 000 euro op grond van artikel L. 761-1 van het wetboek van administratieve rechtspraak.

Zij voeren aan dat:

- het bestreden vonnis niet is aangetast door de aangevoerde onregelmatigheden;
- de middelen van het verzoek niet gegrond zijn.

In hun op 29 februari 2024, 19 juli 2024 en 2 december 2024 geregistreeerde verweerschriften Pollinis en de Association nationale pour la protection des eaux et rivières Truite-Ombre-Saumon (ANPER-TOS), vertegenwoordigd door mr. Capdebos, concluderen tot afwijzing van het verzoek en tot veroordeling van de staat tot betaling van een bedrag van 3 000 euro op grond van artikel L. 761-1 van het wetboek van administratieve rechtspraak.

Zij voeren aan dat:

- het bestreden vonnis niet is aangetast door de aangevoerde onregelmatigheden;
- de middelen van het verzoek niet gegrond zijn.

In op 3 mei 2024, 22 oktober 2024 en 13 februari 2025 geregistreeerde interventie-memoranda concludeert de vakbond Phyteis, vertegenwoordigd door mr. Nigri, tot hetzelfde doel als het verzoek van de minister van Landbouw.

Zij voert aan dat:

- het bestreden vonnis onvoldoende gemotiveerd is;

- er kan geen sprake zijn van een fout van de staat wegens onbekendheid met de doelstelling om het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen te verminderen, aangezien de doelstellingen van de Ecophyto-plannen niet bindend zijn, deze doelstellingen niet zijn genegeerd en de procedure voor de beoordeling en toelating van deze producten volledig wordt geregeld door het recht van de Europese Unie;

- het vermeende verzuim van de staat heeft niet rechtstreeks geleid tot de ecologische schade in de vorm van bodem- en waterverontreiniging en achteruitgang van de biodiversiteit en biomassa, die meerdere oorzaken heeft.

Gezien de overige stukken van het dossier.

Gezien:

- de Grondwet, met name de preambule ervan;
- het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie;
- Verordening (EG) nr. 1107/2009 van het Europees Parlement en de Raad van 21 oktober 2009 betreffende het op de markt brengen van gewasbeschermingsmiddelen;
- Verordening (EU) nr. 546/2011 van de Commissie van 10 juni 2011 tot uitvoering van Verordening (EG) nr. 1107/2009 van het Europees Parlement en de Raad wat betreft uniforme beginselen voor de beoordeling en toelating van gewasbeschermingsmiddelen;
- Verordening (EU) nr. 284/2013 van de Commissie van 1 maart 2013 tot vaststelling van de gegevensvereisten voor gewasbeschermingsmiddelen overeenkomstig Verordening (EG) nr. 1107/2009 van het Europees Parlement en de Raad betreffende het op de markt brengen van gewasbeschermingsmiddelen;
- Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid;
- Richtlijn 2008/105/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 2008 tot vaststelling van milieukwaliteitsnormen op het gebied van water, tot wijziging en intrekking van de Richtlijnen 82/176/EEG, 83/513/EEG, 84/156/EEG, 84/491/EEG, 86/280/EEG en tot wijziging van Richtlijn 2000/60/EG;
- Richtlijn 2009/128/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 oktober 2009 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen ter verwezenlijking van een duurzaam gebruik van pesticiden;
- het Burgerlijk Wetboek;
- het milieuwetboek;
- het Wetboek van Landbouw en Zeevisserij;
- het Wetboek van Volksgezondheid;
- wet nr. 2009-967 van 3 augustus 2009 betreffende de uitvoering van het Grenelle-milieuplan;
- het besluit van de Constitutionele Raad nr. 2020-881 QPC van 5 februari 2021;
- het wetboek van administratieve rechtspraak.

De partijen zijn tijdig in kennis gesteld van de datum van de zitting.

Tijdens de openbare zitting zijn gehoord:

- het rapport van mevrouw Julliard,
- de conclusies van mevrouw Dégardin, openbaar rapporteur,
- de opmerkingen van mr. Lecourt, vertegenwoordiger van Notre Affaire à Tous, Biodiversité sous nos pieds en de Association pour la protection des animaux sauvages et du patrimoine naturel (ASPAS),
- de opmerkingen van mr. Capdebos, vertegenwoordiger van Pollinis en de Association nationale pour la protection des eaux et rivières Truite-Ombre-Saumon (ANPER-TOS),
- de opmerkingen van mr. Nigri, vertegenwoordiger van het syndicaat Phyteis,
- en de opmerkingen van mevrouw Naudeix, vertegenwoordiger van de minister van Landbouw en Voedselsoevereiniteit.

Na kennis te hebben genomen van de op 16 juni 2025 geregistreerde opmerkingen van het syndicaat Phyteis in de zaken nrs. 23PA03881, 23PA03883 en 23PA03895.

Kennis genomen van de op 13 augustus 2025 geregistreerde beraadslagingsnotities die door de minister van Landbouw en Voedselsoevereiniteit zijn ingediend in de zaken nr. 23PA03881 en 23PA03883.

Overwegende hetgeen volgt:

1. De verenigingen Notre Affaire à Tous, Pollinis, Biodiversité sous nos pieds, de nationale vereniging voor de bescherming van wateren en rivieren Truite-Ombre-Saumon (ANPER-TOS) en de vereniging voor de bescherming van wilde dieren en het natuurlijke erfgoed (ASPAS) hebben het administratief gerecht van Parijs verzocht om enerzijds de staat te veroordelen tot het herstellen van de ecologische schade die is veroorzaakt door zijn tekortkomingen en onvolkomenheden op het gebied van risicobeoordeling, het in de handel brengen, de monitoring en het toezicht op gewasbeschermingsmiddelen en de bescherming van de biodiversiteit tegen de effecten van deze producten, en anderzijds de staat te veroordelen tot het betalen van een symbolische euro aan elk van hen als vergoeding voor hun morele schade, ten slotte de staat te gelasten een einde te maken aan alle tekortkomingen in de nakoming van zijn verplichtingen op het gebied van de beoordeling en toelating van gewasbeschermingsmiddelen en de bescherming van de biodiversiteit tegen de effecten van pesticiden, en alle nodige maatregelen te nemen om de daaruit voortvloeiende ecologische schade zo snel mogelijk te beëindigen. Bij vonnis van 29 juni 2023 heeft de rechtbank de premier en de bevoegde ministers gelast om vóór 30 juni 2024 alle nodige maatregelen te nemen om de ecologische schade te herstellen en verdere schade te voorkomen door het tempo van de vermindering van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen weer in overeenstemming te brengen met het traject dat in de Ecophyto-plannen is vastgelegd, en door alle nodige maatregelen te nemen om het grondwater te herstellen en te beschermen tegen de gevolgen van gewasbeschermingsmiddelen, en in het bijzonder tegen het risico van verontreiniging, veroordeelde de staat tot betaling van een euro aan elk van de verzoekende verenigingen als vergoeding voor hun morele schade, en wees ten slotte het overige van hun vordering af. De verenigingen Notre Affaire à Tous, Biodiversité sous nos pieds en de Association pour la protection des animaux sauvages et du patrimoine naturel (ASPAS) enerzijds, de verenigingen Pollinis en de Association nationale pour la protection des eaux et rivières Truite-Ombre-Saumon (ANPER-TOS) anderzijds, alsmede de minister van Landbouw, gaan in beroep tegen dit vonnis.

Over de samenvoeging:

2. De drie bovengenoemde verzoeken zijn gericht tegen hetzelfde vonnis en zijn gezamenlijk onderzocht. Ze moeten worden samengevoegd om in één enkel arrest te worden behandeld.

Over de tussenkomsten van de vakbond Phyteis:

3. De beroepsvereniging Phyteis, die bedrijven verenigt die zich bezighouden met onderzoek, ontwikkeling, productie en verkoop van gewasbeschermingsmiddelen en die met name tot doel heeft de belangen van de beroepsgroep voor de rechter te behartigen, heeft voldoende belang om te interveniëren ter ondersteuning van de conclusies van de minister van Landbouw in de drie bovengenoemde vorderingen. Haar interventies zijn bijgevolg ontvankelijk.

Over de regelmatigheid van het bestreden vonnis:

4. Volgens artikel R. 613-3 van het Wetboek van administratieve rechtspraak: *"Na afloop van het onderzoek ingediende memoires worden niet meegedeeld, tenzij het onderzoek wordt heropend."*

5. Uit deze bepalingen volgt dat wanneer de voorzitter van de rechtbank of het hof van beroep besluit om na afloop van het onderzoek een pleitnota die vóór of na het onderzoek door de partijen is ingediend, aan de tegenpartij te verstrekken, hij geacht wordt het onderzoek te hebben heropend. Het is in alle gevallen aan hem om het aldus heropende onderzoek af te sluiten en, indien nodig, een nieuwe zittingsdatum vast te stellen.

6. Uit het dossier van de eerste aanleg blijkt dat de rechtbank na de zitting van 1 juni 2023 aan alle partijen een op 5 juni 2023 door de vakbond Phyteis opgestelde nota in beraad heeft meegedeeld. Er moet dus worden aangenomen dat de op 12 mei 2023 bij beschikking afgesloten onderzoek opnieuw is geopend. De voortzetting van het contradictoire debat heeft echter aan het einde van dit onderzoek niet geleid tot een nieuwe zitting. De minister van Landbouw heeft dan ook gelijk wanneer zij stelt dat het vonnis van 29 juni 2023 is gewezen na een onregelmatige procedure. Bijgevolg hoeft niet te worden uitgesproken over de andere middelen met betrekking tot de onregelmatigheid van het bestreden vonnis, maar moet dit vonnis worden vernietigd voor zover het dede staat veroordeelt tot betaling van één euro aan elk van de verzoekende verenigingen als vergoeding voor hun morele schade en een dwangmaatregel oplegt aan de premier en de bevoegde ministers, om uitspraak te doen door middel van verwijzing binnen de grenzen van de bovengenoemde conclusies van de minister van Landbouw en, door middel van het devolutieve effect, over de conclusies van de appellanten.

Over de niet-ontvankelijkheid van de verzoeken van de verenigingen:

7. Volgens artikel 1246 van het Burgerlijk Wetboek: *"Iedereen die verantwoordelijk is voor ecologische schade is verplicht deze te herstellen."* Krachtens artikel 1247 van hetzelfde wetboek bestaat ecologische schade uit een niet te verwaarlozen aantasting van de elementen of functies van ecosystemen of van de collectieve voordelen die de mens uit het milieu haalt. Artikel 1248 van dit wetboek bepaalt dat: *"Een vordering tot vergoeding van ecologische schade kan worden ingesteld door elke persoon die daartoe bevoegd en belanghebbend is, zoals de staat, het Franse bureau voor biodiversiteit, de lokale overheden en hun samenwerkingsverbanden waarvan het grondgebied betrokken is, alsmede openbare instellingen en verenigingen die op de datum van instelling van de procedure ten minste vijf jaar bestaan en die zich bezighouden met de bescherming van de natuur en het milieu."* Ten slotte bepaalt artikel L. 142-1 van het Milieuwetboek: *"Elke vereniging die zich inzet voor de bescherming van de natuur en het milieu kan voor de administratieve rechtbanken een procedure aanspannen voor elke klacht die hiermee verband houdt. (...)".*

8. In het bovengenoemde QPC-besluit van 5 februari 2021 heeft de Constitutionele Raad de bovengenoemde bepalingen in overeenstemming met de Grondwet verklaard, omdat hij van oordeel was dat zij waren aangenomen ter uitvoering van artikel 4 van het Milieucharter, waarin staat dat *"iedereen moet bijdragen aan het herstel van de schade die hij aan het milieu toebrengt, onder de voorwaarden die bij wet zijn vastgesteld"*.

9. Hoewel deze bepalingen niet uitdrukkelijk voorzien dat de door hen ingestelde procedure tot vergoeding van ecologische schade tegen de staat kan worden ingesteld, sluiten zij niet uit dat deze laatste aansprakelijk kan worden gesteld voor deze schade in de zin

artikel 1246 van dit wetboek, dat net als artikel 4 van het Milieucharter verwijst naar "*iedereen*". Bijgevolg is een dergelijke vordering tegen de overheid op grond van de bepalingen van het burgerlijk wetboek ontvankelijk voor de administratieve rechter.

10. Ten tweede blijkt uit de stukken van het dossier dat de verenigingen Notre Affaire à Tous, Biodiversité sous nos pieds, l'Association pour la protection des animaux sauvages et du patrimoine naturel (ASPAS), Pollinis en l'Association nationale pour la protection des eaux et rivières Truite-Ombre-Saumon (ANPER-TOS) als maatschappelijk doel hebben de bescherming van het milieu en de biodiversiteit. Bovendien waren deze verenigingen, met uitzondering van Biodiversité sous nos pieds, op 10 januari 2022 al minstens vijf jaar opgericht. Bijgevolg moet de niet-ontvankelijkheid wegens gebrek aan belang van de verzoekende verenigingen worden afgewezen.

11. Ten derde blijkt uit het onderzoek dat op 8 september 2021 een eerste verzoek om schadevergoeding is gericht aan de premier en de leden van de regering door de verenigingen Notre affaire à tous en Pollinis en dat de verenigingen Biodiversité sous nos pieds ANPER-TOS en ASPAS zich bij brieven van 8 november 2021 en 13 januari 2022 hebben de verenigingen Biodiversité sous nos pieds ANPER-TOS en ASPAS zich aangesloten bij het verzoek van de verenigingen Notre affaire à tous en Pollinis. Deze voorafgaande verzoeken waren gericht op vergoeding van de schade die het gevolg was van het nalatige optreden van de staat op het gebied van de bescherming van de biodiversiteit en de regulering van gewasbeschermingsmiddelen. Bijgevolg moet het geschil over de schadevergoeding als samenhangend worden beschouwd, ook al zijn de voorafgaande klachtenbrieven die door de advocaat van de verenigingen zijn ingediend, niet ondertekend door de vertegenwoordigers van deze verenigingen en maken deze klachten niet precies melding van alle fouten van de staat die in de bij de rechtbank ingediende verzoeken worden aangevoerd.

Wat de ecologische schade betreft:

12. De verzoekende verenigingen voeren aan dat Frankrijk met 3,7 kg per hectare op de negende plaats staat in Europa wat het gebruik van pesticiden betreft en dat pesticiden, die herhaaldelijk op de bodem worden verspreid waar ze zich vastzetten, ook via de atmosfeer worden getransporteerd, door uitspoeling en afvloeiing worden meegevoerd en in het grondwater terechtkomen, zodat de verontreiniging door deze werkzame stoffen een algemeen, chronisch en duurzaam karakter heeft en een niet te verwaarlozen aantasting vormt van de collectieve voordelen die de mens uit het milieu haalt. Volgens hen heeft deze agrochemische verontreiniging het karakter van ecologische schade in de zin van de bovengenoemde bepalingen van artikel 1247 van het Burgerlijk Wetboek.

Wat betreft de aanzienlijke aantasting van de elementen of functies van ecosystemen:

Wat betreft de wijdverspreide, diffuse, chronische en langdurige verontreiniging van water en bodem door gewasbeschermingsmiddelen:

13. Wat in de eerste plaats de verontreiniging van het water betreft, blijkt uit de gegevens die in 2019 en 2020 door het ministerie van Ecologische Transitie zijn gepubliceerd dat, hoewel de pesticidenindex sinds 2008 met ongeveer 20 % is gedaald, de werkzame stoffen van gewasbeschermingsmiddelen nog steeds in grote hoeveelheden aanwezig zijn in waterlopen en grondwater. Het informatieblad "*Pesticiden in rivieren: hoge ecotoxische risico's*", dat in 2019 op de website van het ministerie is gepubliceerd, concludeert dat "*29 van de 55 stroomgebieden*

hellingen [van het land] vertonen meer dan 80 % meetpunten met monsters met een onaanvaardbaar [ecotoxisch] risiconiveau" en het rapport "Blootstelling van rivieren aan pesticiden tussen 2015 en 2017", dat in hetzelfde jaar werd gepubliceerd, geeft aan dat "meer dan 25 % van de meetpunten [van het onderzoek] regelmatig de wettelijke drempelwaarde van 0,1 microgram/liter overschrijden in een of meer watermonsters".

14. Ten tweede beroepen de verzoekende verenigingen zich, wat de bodemverontreiniging betreft, op een Franse studie die in september 2020 is gepubliceerd in het tijdschrift *Agriculture, Ecosystems and Environment*, waarin wordt gesteld dat bodems die geacht worden vrij te zijn van synthetische stoffen een hoge concentratie pesticiden bevatten, waarbij een mengsel van ten minste één insecticide, één herbicide en één fungicide 90 % van de onderzochte terreinen en 54 % van de geteste regenwormen heeft verontreinigd *"in een mate die alle bodemorganismen in gevaar kan brengen"*. Uit het wetenschappelijk rapport van september 2022, opgesteld door de verenigingen en gezamenlijk uitgevoerd door het Nationaal Onderzoeksinstituut voor Landbouw, Voeding en Milieu (INRAE) en het Frans Onderzoeksinstituut voor de Exploitatie van de Zee (IFREMER), dat er in de overgrote meerderheid van de bodems, met name in landbouwgronden die voor conventionele landbouw worden gebruikt, pesticiden aanwezig zijn en dat bepaalde pesticiden ondanks hun verbod blijven bestaan, zoals chloordecon in de Antillen of lindaanresiduen in het moederland, vanwege hun geringe mobiliteit en hun lange afbraakperiode.

15. Onder deze omstandigheden, en aangezien het ministerie van Landbouw dit punt niet betwist, moet de door de verzoekende verenigingen aangevoerde aanzienlijke aantasting van de ecosystemen als gevolg van de wijdverspreide, diffuse, chronische en langdurige verontreiniging van water en bodem door de werkzame stoffen van gewasbeschermingsmiddelen als bewezen worden beschouwd.

Wat betreft de achteruitgang van de biodiversiteit en de biomassa:

16. In de eerste plaats stellen de verzoekende verenigingen dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen aan de basis ligt van de achteruitgang van de biodiversiteit. Zij baseren zich met name op het rapport van de Internationale Unie voor het behoud van de natuur (IUCN), die elk jaar een *"rode lijst"* publiceert van met uitsterven bedreigde diersoorten, waaronder de Europese aal en de Catalaanse kopvoorn, *die "worden blootgesteld aan talrijke verontreinigende stoffen en pesticiden die hun immuunsysteem verzwakken"*, de crocidura leucode, de amfibische veldmuis, de pipistrelle en andere insectenetende soorten waarvan de voedselbronnen zijn verminderd *"door het intensieve gebruik van pesticiden"* en de aanwezigheid van werkzame stoffen uit gewasbeschermingsmiddelen in water en bodem. Bovendien blijkt uit het bovengenoemde rapport van INRAE en IFREMER *"dat gewasbeschermingsmiddelen in landbouwgebieden een van de belangrijkste oorzaken zijn van de achteruitgang van terrestrische ongewervelde dieren, waaronder bestuivende insecten en roofdieren van plagen (lieveheersbeestjes, loopkevers, enz.), evenals vogels"*. Deze vaststelling vloeit ook voort uit het ministeriële plan Stratégie Ecophyto 2030, waarin wordt opgemerkt dat het gebruik van pesticiden een van de directe factoren is die bijdragen aan de achteruitgang van de biodiversiteit, met name van bestuivers, en waarover bovendien consensus bestaat op Europees niveau, De Europese Commissie beschouwt het gebruik van pesticiden als *"een belangrijke factor"* in de achteruitgang van landbouwecosystemen, en met name in de afname van het aantal vogels en insectenpopulaties.

17. Ten tweede stellen de verzoekende verenigingen dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen de oorzaak is van de achteruitgang van de biomassa en met name van de entomofauna. Hoewel zij in dit verband erkennen dat *"er [in Frankrijk] geen algemeen onderzoek bestaat naar de toestand en de trends van insectengemeenschappen en meer bepaald naar het verdwijnen van de biomassa"*, leggen zij verschillende wetenschappelijke studies voor die wijzen op een algemene achteruitgang van insecten in Europa, met name bestuivers zoals wilde en gedomesticeerde bijen. In dit verband stelt het Parlementair Bureau voor de evaluatie van wetenschappelijke en technologische keuzes (OPECST) in een nota van december 2021 vast dat *"de achteruitgang van insecten een complex fenomeen is, dat moeilijk te beoordelen is, maar waarover niettemin wetenschappelijke consensus bestaat. Momenteel zou 41 % van de soorten wereldwijd worden getroffen en zou 31 % met uitsterven worden bedreigd, met een verlies van ongeveer 1 % van de soorten per jaar"* en dat *"pesticiden (insecticiden, herbiciden, fungiciden) een bijzonder grote verantwoordelijkheid dragen"* voor dit fenomeen. Uit deze studies blijkt inderdaad, zoals samengevat in het parlementaire informatieverslag over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen van 4 april 2018, waarnaar de verzoekende verenigingen verwijzen, dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen leidt tot *"de directe vernietiging van insecten door het massale gebruik van insecticiden [en] de drastische vermindering van de wilde bloemen (de onkruidflora) waarvan de insecten zich voeden door het gebruik van herbiciden"*.

18. Onder deze omstandigheden, en bij gebrek aan betwisting door het ministerie van Landbouw en Voedselsoevereiniteit op dit punt, moet de door de verzoekende verenigingen aangevoerde niet te verwaarlozen aantasting van de ecosystemen, als gevolg van de afname van de biodiversiteit en de biomassa door het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, als bewezen worden beschouwd.

Wat betreft de niet te verwaarlozen aantasting van de collectieve voordelen die de mens uit het milieu haalt:

19. Onder aantasting van de voordelen die de mens uit het milieu haalt, wordt zowel de aantasting en vermindering van de hulpbronnen die hij uit het milieu haalt, als de aantasting van de gezondheid van bevolkingsgroepen die afhankelijk zijn van een gezond milieu verstaan.

20. Enerzijds stellen de verzoekende verenigingen zonder tegenspraak dat *"insecten talrijke ecosysteemdiensten verrichten waarvan de mensheid in grote mate afhankelijk is"*, dat zij in belangrijke mate bijdragen tot de bestuiving en voortplanting van planten, dat zij een essentiële schakel vormen in de voedselketen door talrijke gewervelde dieren te voeden, zoals de OPECST in haar nota van 2021 aangeeft, en dat *"de achteruitgang van bestuivers een bedreiging vormt (...) voor het welzijn van de mens"*, zoals de Europese Commissie heeft opgemerkt in haar mededeling van 24 januari 2023 over het pact voor bestuivers.

21. Anderzijds blijkt uit het parlementaire informatieverslag over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen van 4 april 2018, opgesteld door de verzoekende verenigingen, dat *"De bevolking die direct of indirect wordt blootgesteld aan gewasbeschermingsmiddelen is niet te verwaarlozen"*. Het Franse agentschap voor voedselveiligheid, milieu en arbeid (ANSES) schat dat in Frankrijk een miljoen mensen beroepsmatig aan deze producten worden blootgesteld en de sociale mutualiteit voor de landbouw (MSA) heeft verklaard dat 10 % van de werknemers in de landbouw wordt blootgesteld aan kankerverwekkende, mutagene en reprotoxische chemische producten. Volgens een rapport van het INSERM uit 2021 getiteld *"Pesticiden en gezondheidseffecten"* wordt een verband verondersteld te bestaan tussen blootstelling aan gewasbeschermingsmiddelen en tal van aandoeningen, dat als sterk wordt beschouwd.

niet-Hodgkin-lymfomen, multipel myeloom, prostaatkanker, de ziekte van Parkinson, cognitieve stoornissen, chronische bronchopneumopathie en chronische bronchitis, en als gemiddeld voor de ziekte van Alzheimer, angst- en depressieve stoornissen, bepaalde vormen van kanker, astma, piepende ademhaling en schildklieraandoeningen.

22. Hieruit volgt dat de door de verzoekende verenigingen aangevoerde niet te verwaarlozen aantasting van de voordelen die de mens uit het milieu haalt, als bewezen moet worden beschouwd.

23. Hoewel de minister van Landbouw en de vakbond Phyteis aanvoeren dat de verontreiniging van water en bodem, de achteruitgang van de biodiversiteit en de verslechtering van de voedselketens andere oorzaken hebben dan alleen het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, zoals huishoudelijke en industriële vervuiling, de vernietiging van natuurlijke habitats, de aanwezigheid van invasieve soorten of veranderingen als gevolg van de klimaatverandering, blijkt uit het bovenstaande niettemin dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen verantwoordelijk is voor een niet te verwaarlozen aantasting van de elementen of functies van ecosystemen en van de collectieve voordelen die de mens uit het milieu haalt.

24. Uit het bovenstaande volgt dat de verzoekende verenigingen het bestaan aantonen van ecologische schade in de zin van artikel 1247 van het Burgerlijk Wetboek als gevolg van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

Wat betreft de aansprakelijkheid van de staat:

Wat betreft de tekortkomingen van het ANSES in de procedure voor de beoordeling en toelating van gewasbeschermingsmiddelen op de markt:

25. Enerzijds blijkt uit de bepalingen van bovengenoemde Verordening (EG) nr. 1107/2009 van het Europees Parlement en de Raad van 21 oktober 2009 betreffende het op de markt brengen van gewasbeschermingsmiddelen dat het in de handel brengen en het gebruik van dergelijke producten op het grondgebied van een lidstaat van de Europese Unie alleen mogelijk is na goedkeuring van de werkzame stoffen, gewasbeschermingsmiddelen en synergistische middelen die zij bevatten, door de Europese Commissie en na goedkeuring van het in de handel brengen en het gebruik van het product zelf door de bevoegde autoriteit van de betrokken lidstaat. Artikel 1, lid 4, van deze verordening luidt als volgt: "4. *De bepalingen van deze verordening zijn gebaseerd op het voorzorgsbeginsel om te voorkomen dat werkzame stoffen of producten die in de handel worden gebracht, schade toebrengen aan de gezondheid van mens en dier of aan het milieu. Met name wordt de lidstaten niet belet het voorzorgsbeginsel toe te passen wanneer er wetenschappelijke onzekerheid bestaat over de risico's voor de gezondheid van mens of dier of voor het milieu van gewasbeschermingsmiddelen die op hun grondgebied moeten worden toegelaten*". De

1. Artikel 29 van deze verordening somt de eisen op waaraan het gewasbeschermingsmiddel moet voldoen om door een lidstaat in de handel te mogen worden gebracht, waaronder, door verwijzing in artikel 4, lid 3, onder e), van dezelfde verordening, het feit dat het, onder realistische gebruiksomstandigheden en volgens wat op basis van de huidige stand van de wetenschappelijke en technische kennis te verwachten valt, „*geen onmiddellijke of vertraagde schadelijke effecten heeft op de menselijke gezondheid, met inbegrip van kwetsbare groepen (...), rechtstreeks of via drinkwater (...), voedingsmiddelen (...) of de lucht, of effecten op de werkplek of andere indirecte effecten, rekening houdend met de bekende cumulatieve en synergetische effecten wanneer wetenschappelijke methoden voor de beoordeling van deze effecten beschikbaar zijn (...)*". Artikel 29, lid 6, bepaalt dat "*des principes uniform d'évaluation et d'autorisation des produits*

Fytopharmaceutische producten worden door de Commissie gedefinieerd in verordeningen die zijn vastgesteld volgens de raadplegingsprocedure die in diezelfde verordening is vastgelegd. Artikel 33 van Verordening nr. 1107/2009 specificeert de samenstelling van de aanvraag voor een vergunning voor het in de handel brengen van het product en de elementen die daarbij moeten worden gevoegd, met name een volledig dossier en een samenvattend dossier voor elk punt van de gegevensvereisten die van toepassing zijn op het gewasbeschermingsmiddel, alsmede op de werkzame stof, de fytoprotector en de synergist. Artikel 36 bepaalt dat: *"De lidstaat die de aanvraag onderzoekt, voert een onafhankelijke, objectieve en transparante beoordeling uit in het licht van de huidige wetenschappelijke en technische kennis, waarbij gebruik wordt gemaakt van de op het moment van de aanvraag beschikbare richtsnoeren."* Artikel 37, lid 1, biedt de lidstaten de mogelijkheid om bij het onderzoek van de aanvraag, indien nodig, de aanvrager om aanvullende informatie te vragen.

26. De bijlage bij Verordening (EU) nr. 546/2011 van de Commissie van 10 juni 2011 tot uitvoering van Verordening (EG) nr. 1107/2009 van het Europees Parlement en de Raad met betrekking tot uniforme beginselen voor de beoordeling en toelating van gewasbeschermingsmiddelen, worden in punt 2.5.2 de beginselen en voorwaarden voor de beoordeling van de effecten op niet-doelsoorten vastgesteld. De bijlage bij Verordening (EU) nr. 284/2013 van de Commissie van ¹ maart 2013 tot vaststelling van de gegevensvereisten voor gewasbeschermingsmiddelen, overeenkomstig Verordening (EG) nr. 1107/2009 van het Europees Parlement en de Raad betreffende het op de markt brengen van gewasbeschermingsmiddelen, bepaalt onder de voorwaarden waaraan de verstrekte informatie moet voldoen, dat

"1.2. Alle informatie, met name alle bekende gegevens over de mogelijke schadelijke effecten van het gewasbeschermingsmiddel op de gezondheid van mens en dier of op het grondwater, moet worden opgenomen, evenals de bekende en verwachte cumulatieve en synergetische effecten" en dat

"1.12. De verstrekte informatie over het gewasbeschermingsmiddel en de werkzame stof moet voldoende zijn om: (...) c) de risico's op korte en lange termijn voor niet-doelsoorten, populaties, gemeenschappen en processen te kunnen beoordelen; (...)."

27. Anderzijds bepaalt artikel L. 253-1 van het Wetboek van Landbouw en Zeevisserij: *"De voorwaarden waaronder het op de markt brengen en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en hulpstoffen die afzonderlijk of in mengsels worden verkocht, en het testen daarvan zijn toegestaan, alsmede de voorwaarden waaronder werkzame stoffen, co-formulanten, fytoprotectoren en synergisten in deze producten worden goedgekeurd, worden vastgesteld in Verordening (EG) nr. 1107/2009 van het Europees Parlement en de Raad van 21 oktober 2009 (...) en in de bepalingen van dit hoofdstuk"*. Volgens artikel

R. 253-5 van deze code: *"Beslissingen met betrekking tot aanvragen voor het in de handel brengen van gewasbeschermingsmiddelen en hulpstoffen die afzonderlijk of in mengsels worden verkocht, alsmede aanvragen voor wijziging, verlenging of intrekking van deze vergunning worden genomen door de directeur-generaal van het Agentschap. Behoudens de bijzondere bepalingen van dit hoofdstuk worden deze beslissingen voorafgegaan door een beoordeling door het Agentschap overeenkomstig de uniforme beoordelings- en toelatingsbeginselen bedoeld in artikel*

29 van Verordening (EG) nr. 1107/2009, en voor aanvragen betreffende gewasbeschermingsmiddelen die geheel of gedeeltelijk uit genetisch gemodificeerde organismen bestaan, ook na goedkeuring door de minister van Milieu. De in de toelating vastgestelde toelatingsperiode voor een hulpstof bedraagt maximaal tien jaar. Deze besluiten kunnen worden ingetrokken of gewijzigd onder de voorwaarden van de artikelen 44 tot en met 46 en artikel 51 van die verordening, in voorkomend geval na beoordeling door het Agentschap van de risico's en voordelen van het product voor de volksgezondheid en het milieu, met name wanneer wordt vastgesteld dat het product niet aan de voorschriften voldoet, waardoor kan worden aangenomen dat alle of een deel van de gewasbeschermingsmiddelen

die in de handel zijn gebracht, niet voldoen aan de voorwaarden van de toelating voor het in de handel brengen of een risico voor de volksgezondheid of het milieu kunnen vormen. Wanneer de directeur-generaal van het Agentschap de in artikel 36, lid 3, derde alinea, en artikel 44, lid 4, van deze verordening bedoelde informatie doorgeeft, zendt hij een kopie daarvan aan de minister van Landbouw. De minister van Landbouw kan bij besluit de wijze van toepassing van de uniforme beginselen voor de beoordeling en toelating van gewasbeschermingsmiddelen nader bepalen. Artikel R. 253-10-1 van hetzelfde wetboek staat ANSES toe om tijdens de beoordeling van het product van de aanvrager te verlangen dat hij aanvullende informatie verstrekt onder de voorwaarden van de artikelen 33, 37, 52 en 65 van Verordening (EG) nr. 1107/2009.

28. In de eerste plaats blijkt uit de bovengenoemde bepalingen dat Verordening (EG) nr. 1107/2009 van 21 oktober 2009 voorziet in een volledige harmonisatie van de regels met betrekking tot zowel de beoordelingsprocedure als de informatie die moet worden verstrekt in het kader van een aanvraag tot goedkeuring van een werkzame stof of tot toelating van een gewasbeschermingsmiddel. Hieruit volgt dat de lidstaten geen andere regels kunnen vaststellen dan die welke in de Europese verordening zijn neergelegd en dat de verzoekende verenigingen zich niet met succes kunnen beroepen op een ontoereikendheid van de ter zake geldende nationale wetgeving.

29. Ten tweede heeft het Hof van Justitie van de Europese Unie in zijn arrest *Blaise e.a.* van ¹ oktober 2019 (zaak C-616/17) geoordeeld dat het voorzorgsbeginsel, dat door het recht van de Europese Unie wordt gewaarborgd en in het bovengenoemde artikel 1, lid 4, van Verordening (EG) nr. 1107/2009 van 21 oktober 2009, dat een bescherming biedt die ten minste gelijkwaardig is aan die welke voortvloeit uit het voorzorgsbeginsel zoals gewaarborgd door artikel 5 van het Milieucharter waarop de verzoekende verenigingen zich beroepen, de lidstaten verplicht tot het uitvoeren van "een alomvattende beoordeling op basis van de meest betrouwbare beschikbare wetenschappelijke gegevens en de meest recente resultaten van internationaal onderzoek". In zijn arrest *Pesticide Action Network Europe* van 25 april 2024 (zaak C-308/22) dat, hoewel artikel 36 van de verordening verwijst naar het gebruik van de door de Europese Commissie vastgestelde richtsnoeren die op het moment van de aanvraag beschikbaar zijn, hieruit niet kan worden afgeleid dat de lidstaten zich bij hun risicobeoordeling moeten beperken tot de beschikbare richtsnoeren, wanneer zij van mening zijn dat deze richtsnoeren onvoldoende aansluiten bij de huidige stand van de wetenschappelijke en technische kennis.

30. De verzoekende verenigingen stellen dat de door ANSES toegepaste beoordelingsprocedure voor gewasbeschermingsmiddelen, die uitsluitend is gebaseerd op door de Commissie vastgestelde richtsnoeren die vaak achterhaald zijn vanwege de vertragingen die het gevolg zijn van de complexiteit van de actualiseringsprocedure, tot een beoordeling van de aanvragen voor het in de handel brengen van gewasbeschermingsmiddelen die niet in overeenstemming is met de huidige stand van de wetenschappelijke kennis, in strijd met de eisen van Verordening (EG) nr. 1107/2009 van 21 oktober 2009 inzake de beoordeling en in het bijzonder met het voorzorgsbeginsel. Zij voeren met name aan dat deze beoordelingen leiden tot een onderschatting van de chronische en subletale effecten van deze stoffen, van hun indirecte effecten of interacties, of van hun gevolgen voor niet-doelsoorten.

31. Enerzijds beroepen de verzoekende verenigingen zich in dit verband op een rapport van de Algemene Inspectie van Sociale Zaken (IGAS) en het Commissariaat-generaal voor Milieu en Duurzame Ontwikkeling (CGEDD) uit 2017, waarin wordt gesteld dat in het kader van de door ANSES uitgevoerde beoordelingsprocedure *"elk product wordt beoordeeld"*

afzonderlijk voor elk agronomisch gebruik", hoewel een bodem aan meerdere producten tegelijk kan worden blootgesteld, wat een belemmering vormt voor een juiste beoordeling van de zogenaamde cocktaileffecten, evenals het gezamenlijke rapport van INRAE en IFREMER uit 2022, genoemd in de punten 14 en 16, waarin staat dat: "de zogenaamde indirecte effecten of interacties tussen de trofische niveaus van verschillende groepen organismen helemaal niet in aanmerking worden genomen in het kader van de beoordelingen van ANSES, die de effecten van een pesticide op elke groep organismen (planten, geleedpotigen, vogels) afzonderlijk behandelt en zich beperkt tot de directe effecten". In het advies van de wetenschappelijke raad van ANSES, gepubliceerd op 10 maart 2023, wordt gewezen op de grote tijdsverschillen tussen de ontwikkeling van de wetenschappelijke kennis en de goedkeuring van bijgewerkte richtsnoeren op Europees niveau. Ook de ministeriële plannen Ecophyto II

+ en Stratégie Ecophyto, die respectievelijk in 2019 en 2024 zijn gepubliceerd, bevatten een speerpunt dat gericht is op de verbetering van het kader voor de beoordeling van de risico's voor de biodiversiteit en de daarmee samenhangende voedselketens, en geven aan dat Frankrijk op Europees niveau verschillende voorstellen zal indienen die met name gericht zijn op een betere inachtneming van de cocktail-effecten in de beoordelingsmethodologieën.

32. Anderzijds vermeldt ANSES in haar brief van 29 februari 2024 aan de vereniging Pollinis, in antwoord op diens verzoek om informatie over de methoden voor de beoordeling van de milieurisico's van gewasbeschermingsmiddelen, dat de conclusies van haar beoordelingen zijn gebaseerd op de geldende richtsnoeren of aanbevelingen of op door het agentschap zelf uitgegeven informatiebladen. Enerzijds blijkt echter uit het bovengenoemde advies van de wetenschappelijke raad van ANSES dat deze het agentschap aanbeveelt de risicobeoordeling niet te beperken tot een expertise die zich beperkt tot de richtsnoeren, maar rekening te houden met de meest recente wetenschappelijke kennis. Anderzijds blijkt uit het onderzoek dat in het door de verzoekende verenigingen aangevoerde geval van de beoordeling van de effecten van gewasbeschermingsmiddelen op bijen, de ANSES van mening is dat het richtsnoer van de Europese Autoriteit voor voedselveiligheid (EFSA) uit 2013, dat niet door de Europese Commissie is aangenomen maar overeenkomt met een meer geavanceerde stand van de wetenschappelijke kennis, met name wat betreft de tests op chronische toxiciteit en op de ontwikkeling van larven, in vergelijking met het in 2002 gepubliceerde en door de Commissie aangenomen richtsnoer van de EFSA, de meest geschikte methodologie vormt, beperkt zij zich tot het aanbevelen van het gebruik ervan voor het uitvoeren van beoordelingen, zoals met name blijkt uit haar informatiebrief van 21 maart 2022 over de beoordeling van de risico's voor bijen en andere bestuivende insecten van gewasbeschermingsmiddelen en hun hulpstoffen. Uit het onderzoek blijkt dus dat ANSES haar risicobeoordeling niet systematisch baseert op de meest recente beschikbare wetenschappelijke gegevens.

33. Ten slotte kan uit het feit dat ANSES voor de beoordeling van bepaalde gewasbeschermingsmiddelen het gebruik van de door de aanvrager voorgestelde methodologie overeenkomstig het EFSA-richtsnoer van 2013 heeft goedgekeurd, niet worden afgeleid dat deze instantie het systematische gebruik ervan heeft opgelegd.

34. Bijgevolg en zonder dat het nodig is prejudiciële vragen voor te leggen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie, hebben de verzoekende verenigingen terecht aangevoerd dat, met name wat betreft de effecten van pesticiden op niet-doelsoorten, de ANSES niet kan worden geacht te zorgen voor een bevredigende tenuitvoerlegging van de Europese verordening, zoals geïnterpreteerd door het Hof van Justitie, met inachtneming van het voorzorgsbeginsel.

Wat betreft de fout van de staat wegens het niet naleven van de doelstellingen inzake de vermindering van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen:

35. In de eerste plaats beroepen de verzoekende verenigingen zich op artikel 31 van de bovengenoemde wet van 3 augustus 2009 betreffende de uitvoering van het Grenelle-milieuplan, waarin het volgende wordt bepaald: *"Het doel is enerzijds om, rekening houdend met de op Europees niveau toegestane werkzame stoffen, de gewasbeschermingsmiddelen die de veertig meest zorgwekkende stoffen bevatten, afhankelijk van hun vervangbaarheid en hun gevaarlijkheid voor de mens, uiterlijk in 2009 uit de handel te nemen, tien uiterlijk eind 2010, en anderzijds om tegen 2012 het gebruik van producten die zorgwekkende stoffen bevatten waarvoor geen technisch en economisch haalbare vervangingsproducten of -praktijken bestaan, met 50 % te verminderen. In het algemeen is het doel om het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en biociden in tien jaar tijd met de helft te verminderen door de verspreiding van alternatieve methoden te versnellen, op voorwaarde dat deze worden ontwikkeld, en door de procedures voor het in de handel brengen van natuurlijke preparaten die weinig zorgen baren, te vergemakkelijken. Deze bepalingen, die zijn opgenomen in een programmeringswet en zich beperken tot het vaststellen van algemene doelstellingen voor het optreden van de staat, hebben echter geen normatieve reikwijdte.*

36. Ten tweede, enerzijds, overeenkomstig artikel 4 van bovengenoemde richtlijn 2009/128/EG van 21 oktober 2009: *"1. De lidstaten stellen nationale actieplannen vast om hun kwantitatieve doelstellingen, streefcijfers, maatregelen en tijdschema's vast om de risico's en effecten van het gebruik van pesticiden voor de menselijke gezondheid en het milieu te verminderen en de ontwikkeling en invoering van geïntegreerde bestrijding van plagen en alternatieve methoden of technieken te bevorderen teneinde de afhankelijkheid van het gebruik van pesticiden te verminderen. Deze doelstellingen kunnen betrekking hebben op verschillende aandachtspunten, zoals de bescherming van werknemers, de bescherming van het milieu, residuen, het gebruik van specifieke technieken of het gebruik op bepaalde gewassen. De nationale actieplannen omvatten ook indicatoren voor het toezicht op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen die bijzonder zorgwekkende werkzame stoffen bevatten, met name wanneer er alternatieven beschikbaar zijn. De lidstaten besteden bijzondere aandacht aan gewasbeschermingsmiddelen die werkzame stoffen bevatten die zijn toegelaten overeenkomstig Richtlijn 91/414/van de Raad van 15 juli 1991 betreffende het op de markt brengen van gewasbeschermingsmiddelen, die bij de verlenging van die toelating krachtens Verordening (EG) nr. 1107/2009 niet zullen voldoen aan de toelatingscriteria van bijlage II, punten*

3.6 tot en met 3.8 van die verordening. Zij stellen op basis van die indicatoren en, indien van toepassing, rekening houdend met de doelstellingen voor risicobeperking of beperking van het gebruik die reeds vóór de toepassing van deze richtlijn zijn bereikt, tijdschema's en doelstellingen voor de vermindering van het gebruik vast, met name indien de vermindering van het gebruik een geschikt middel is om een risicobeperking te bereiken met betrekking tot de elementen die overeenkomstig artikel 15, lid 2, onder c), als prioritair zijn aangemerkt. Deze doelstellingen kunnen tussentijdse of einddoelstellingen zijn. De lidstaten gebruiken alle nodige middelen om deze doelstellingen te bereiken. (...)"

37. Anderzijds bepaalt artikel L. 253-6 van het wetboek inzake landbouw en zeevisserij, dat Richtlijn 2009/128/EG van 21 oktober 2009 omzet: *"In een nationaal actieplan worden de kwantitatieve doelstellingen, streefcijfers, maatregelen en tijdschema's vastgesteld om de risico's en effecten van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op de menselijke gezondheid en het milieu te verminderen, maatregelen om onderzoek te stimuleren met het oog op de ontwikkeling van alternatieven voor gewasbeschermingsmiddelen, en maatregelen om*

de ontwikkeling en invoering van geïntegreerde bestrijding van gewasplagen en alternatieve methoden of technieken om de afhankelijkheid van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen te verminderen. Het bevat indicatoren voor het toezicht op de vastgestelde doelstellingen. (...)". Voor de toepassing van deze bepalingen heeft de regering achtereenvolgens in 2009 het plan "Ecophyto 2018" aangenomen, in 2015 het plan "Ecophyto II", gewijzigd in 2018 door het plan "Ecophyto II +" en de "Strategie Ecophyto 2030", op 6 mei 2024.

38. Op grond van de bovengenoemde bepalingen van de richtlijn van 21 oktober 2009 beschikken de lidstaten over een zekere speelruimte bij het vaststellen van de inhoud van de daarin voorziene nationale actieplannen, met name wat betreft het vaststellen van de kwantitatieve doelstellingen die daarin moeten worden opgenomen. Bijgevolg volgt uit artikel L. 253-6 van het wetboek inzake landbouw en zeevisserij, geïnterpreteerd in overeenstemming met de doelstellingen van de richtlijn, niet dat de wetgever het nationale actieplan een bindend karakter heeft willen geven. Hoewel de verzoekende verenigingen zonder tegenspraak aanvoeren dat de staat noch de tussentijdse doelstelling van een vermindering met 25 % in 2020, noch de einddoelstelling van een vermindering met 50 % in 2025 van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de opeenvolgende nationale actieplannen "Ecophyto" heeft bereikt, hebben de in dergelijke plannen vastgestelde doelstellingen geen normatief karakter. In ieder geval stelt de "Ecophyto 2030-strategie", de laatste versie van het nationale actieplan, de doelstelling om het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen met 50 % te verminderen ten opzichte van het driejarig gemiddelde 2011-2013, uit tot 2030.

39. Uit het voorgaande volgt dat geen enkele fout kan worden aangevoerd op grond van het feit dat de staat de in bovengenoemde teksten opgenomen kwantitatieve doelstellingen voor de vermindering van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen niet heeft nageleefd.

Wat betreft de niet-nakoming door de staat van de verplichtingen met betrekking tot grond- en oppervlaktewater tegen de gevolgen van pesticiden en de verbetering van de chemische toestand van watermassa's:

40. De verzoekende verenigingen stellen dat uit de in 2020 door het ministerie van Ecologie gepubliceerde gegevens, waaruit blijkt dat in de meeste waterlopen en grondwater pesticiden aanwezig zijn, blijkt dat de staat niet de nodige en voldoende maatregelen heeft genomen om het grond- en oppervlaktewater tegen verontreiniging door pesticiden te beschermen en de toestand ervan te verbeteren, , waarmee hij de verplichtingen uit hoofde van Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid en Richtlijn 2009/128/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 oktober 2009 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen ter verwezenlijking van een duurzaam gebruik van pesticiden, en de teksten die ter uitvoering daarvan zijn vastgesteld.

41. Ten eerste, enerzijds, overeenkomstig artikel 4 van bovengenoemde Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid: „1. Door de in het beheersplan voor het stroomgebiedsdistrict voorziene maatregelenprogramma's operationeel te maken: a) met betrekking tot oppervlaktewater: i) nemen de lidstaten de nodige maatregelen om verslechtering van de toestand van alle oppervlaktewateren te voorkomen, onder voorbehoud van de toepassing van de leden 6 en 7 en onverminderd lid 8; ii) beschermen, verbeteren en herstellen de lidstaten alle oppervlaktewateren, behoudens het bepaalde in punt iii) met betrekking tot kunstmatige en sterk veranderde wateren, teneinde uiterlijk vijftien jaar na de

datum van inwerkingtreding van deze richtlijn, overeenkomstig de bepalingen van bijlage V, onder voorbehoud van de toepassing van de overeenkomstig lid 4 vastgestelde uitsteltermijnen en de toepassing van de leden 5, 6 en 7 en onverminderd lid 8; (...) / b) wat grondwater betreft: i) nemen de lidstaten de nodige maatregelen om de lozing van verontreinigende stoffen in het grondwater te voorkomen of te beperken en om verslechtering van de toestand van alle grondwaterlichamen te voorkomen, onder voorbehoud van de toepassing van de leden 6 en 7 en onverminderd lid 8 en onder voorbehoud van de toepassing van artikel 11, lid 3, onder j); ii) de lidstaten alle grondwaterlichamen beschermen, verbeteren en herstellen, en zorgen voor een evenwicht tussen onttrekking en aanvulling van grondwater om een goede toestand van de grondwaterlichamen te bereiken, overeenkomstig de bepalingen van bijlage V, uiterlijk vijftien jaar na de datum van inwerkingtreding van deze richtlijn, onder voorbehoud van de toepassing van de overeenkomstig lid 4 vastgestelde uitsteltermijnen en de toepassing van de leden 5, 6 en 7, en onverminderd lid 8 en onder voorbehoud van de toepassing van artikel 11, lid 3, onder j); iii) de lidstaten nemen de nodige maatregelen om elke significante en aanhoudende stijgende tendens in de concentratie van verontreinigende stoffen die het gevolg is van menselijke activiteiten, om te buigen teneinde de verontreiniging van het grondwater geleidelijk te verminderen. (...)

5. De lidstaten kunnen voor bepaalde specifieke waterlichamen minder strenge milieudoelstellingen nastreven dan die welke in lid 1 zijn vastgesteld, wanneer deze waterlichamen zodanig door menselijke activiteiten zijn aangetast, zoals bepaald overeenkomstig artikel 5, lid 1, of wanneer hun natuurlijke toestand zodanig is dat het bereiken van deze doelstellingen onmogelijk of onevenredig kostbaar zou zijn (...).

42. Anderzijds bepaalt artikel L. 211-1 van het Milieuwetboek, dat deze richtlijn omzet: "I. - De bepalingen van de hoofdstukken ¹ tot en met VII van deze titel hebben tot doel een evenwichtig en duurzaam beheer van de watervoorraden te waarborgen; dit beheer houdt rekening met de noodzakelijke aanpassingen aan de klimaatverandering en heeft tot doel: (...) 2° de bescherming van het water en de bestrijding van elke vorm van verontreiniging door lozingen, afvloeiingen, afvoeren, directe of indirecte afzetting van stoffen van welke aard dan ook en meer in het algemeen door elke handeling die de kwaliteit van het water kan aantasten of verslechteren door de fysische, chemische, biologische of bacteriologische kenmerken ervan te wijzigen, ongeacht of het gaat om oppervlaktewater, grondwater of zeewater binnen de territoriale wateren; 3° Het herstel van de kwaliteit van dit water en de regeneratie ervan;". Overeenkomstig artikel L. 212-1 van hetzelfde wetboek:

"(...) III. - Elk stroomgebied of elke groep van stroomgebieden beschikt over een of meer masterplannen voor waterbeheer en -ontwikkeling waarin de in IV van dit artikel genoemde doelstellingen en de richtsnoeren voor het voldoen aan de in de artikelen L. 211-1 en L. 430-1 genoemde beginselen zijn vastgelegd. (...) IV. - De doelstellingen inzake waterkwaliteit en -kwantiteit die in de masterplannen voor waterbeheer en -ontwikkeling worden vastgesteld, komen overeen met: 1° Voor oppervlaktewater, met uitzondering van kunstmatige of door menselijke activiteiten sterk gewijzigde waterlichamen, een goede ecologische en chemische toestand; 2° Voor kunstmatige oppervlaktewateren of oppervlaktewateren die sterk door menselijke activiteiten zijn gewijzigd, een goed ecologisch potentieel en een goede chemische toestand; 3° Voor grondwaterlichamen, een goede chemische toestand en een evenwicht tussen de onttrekkingen en het herstelvermogen van elk van deze waterlichamen; 4° Ter voorkoming van verslechtering van de waterkwaliteit; (...) V. - De in IV genoemde doelstellingen moeten uiterlijk op 22 december 2015 worden bereikt. Indien echter blijkt dat de in 1°, 2° en 3° van IV genoemde doelstellingen om technische, financiële of natuurlijke redenen niet vóór die datum kunnen worden bereikt, kan het masterplan voor waterbeheer en -ontwikkeling verdere termijnen vaststellen, met opgave van redenen, op voorwaarde dat de toestand van het betrokken waterlichaam niet verder verslechtert. De aldus toegepaste uitsteltermijnen mogen niet langer zijn dan de periode die overeenkomt met twee actualiseringen van het plan.

directeur van waterbeheer en -ontwikkeling, behalve in gevallen waarin de natuurlijke omstandigheden zodanig zijn dat de doelstellingen niet binnen deze termijn kunnen worden gerealiseerd. Volgens artikel

R. 212-13 van hetzelfde wetboek: "Voor de toepassing van 4° van IV van artikel L. 212-1 bestaat het voorkomen van verslechtering van de waterkwaliteit erin ervoor te zorgen dat:

– voor de ecologische toestand en het ecologisch potentieel van oppervlaktewateren, geen van de kwaliteitselementen die deze toestand of dit potentieel kenmerken, zich in een toestand bevindt die overeenkomt met een klasse die lager is dan die welke eerder kenmerkend was;

– voor de chemische toestand van het oppervlaktewater de concentraties van verontreinigende stoffen de milieukwaliteitsnormen niet overschrijden wanneer zij deze voorheen niet overschreden;

– voor de toestand van het grondwater geen van de watermassa's van het stroomgebied of de groep stroomgebieden zich in een toestand bevindt die overeenkomt met een lagere klasse dan die welke eerder voor die watermassa gold. (...)"

Volgens artikel R. 212-15 van dit wetboek: "I.-Voor de toepassing van V van artikel

L. 212-1, kunnen uitstel van de termijnen voor de verwezenlijking van de in IV, 1° tot en met 3°, genoemde doelstellingen, zoals voorzien in het masterplan voor ruimtelijke ordening en beheer, met name worden gerechtvaardigd door: 1° De te verwachten termijnen voor de uitvoering van de werken en de oplevering van de bouwwerken, met inbegrip van de termijnen voor de administratieve procedures voor voorafgaand onderzoek, financiering en overdracht van de werken; 2° De gevolgen van de kosten van de werkzaamheden voor de waterprijs en de economische activiteiten, vergeleken met de economische waarde van de verwachte milieuvoordelen en andere voordelen; 3° De termijnen voor de overdracht van verontreinigingen naar de bodem en watermassa's en de tijd die nodig is voor de vernieuwing van het water. (...)"

Ten slotte bepaalt artikel R. 212-16 van het Milieuwetboek: "I. -Het beroep op de in VI van artikel L. 212-1 bedoelde afwijkingen is alleen toegestaan op voorwaarde dat: 1° De behoeften waaraan de menselijke activiteit die de toestand van de watermassa's beïnvloedt, beantwoordt, niet kunnen worden vervuld door andere middelen die gunstiger zijn voor het milieu of die kunnen worden toegepast tegen niet onevenredige kosten; 2° de afwijkingen van de doelstellingen strikt beperkt blijven tot wat noodzakelijk is vanwege de aard van de menselijke activiteiten of de verontreiniging; 3° deze afwijkingen geen verdere verslechtering van de toestand van de watermassa's veroorzaken. (...)"

43. De verzoekende verenigingen voeren aan dat de doelstellingen om de verslechtering van de toestand van alle oppervlaktewateren en grondwateren te voorkomen en deze wateren te beschermen, te verbeteren en te herstellen teneinde uiterlijk vijftien jaar na de inwerkingtreding van Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000 niet worden nageleefd, aangezien het aandeel van de oppervlaktewateren in goede chemische toestand tussen 2009 en 2015 is afgenomen en het aandeel van de grondwaterlichamen in goede chemische toestand in dezelfde periode is gestagneerd. Zoals het ministerie van Landbouw en Voedselsoevereiniteit echter aanvoert, blijkt uit het werkdocument van de Europese Commissie over de beheersplannen voor stroomgebieden in Frankrijk niet dat de staat niet voldoet aan de voorwaarden om gebruik te maken van afwijkingen die het uitstel van de vastgestelde termijnen mogelijk maken, overeenkomstig de bepalingen van V van artikel L. 212-1 van het milieuwetboek, zoals hierboven vermeld. Bovendien blijkt uit hetzelfde document dat de staat de aanbeveling van de Europese Commissie met betrekking tot de afwijkingen voor "*minder strenge doelstellingen*" van artikel 4 van de richtlijn van 23 oktober 2000 heeft uitgevoerd, waarbij het gebruik van deze afwijkingen werd gerechtvaardigd door de onevenredige kosten die het naleven van de oorspronkelijke doelstellingen met zich mee zou brengen. In deze omstandigheden, en aangezien de verzoekende verenigingen niet aantonen dat deze afwijkingen onvoldoende gemotiveerd zijn of niet voldoen aan de criteria van artikel L. 212-1 en de nader omschreven criteria van de artikelen

R. 212-15 en R. 212-16 van het Milieuwetboek kan de staat niet worden verweten dat hij in gebreke is gebleven.

44. Ten tweede bepaalt artikel 11 van Richtlijn 2009/128/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 oktober 2009 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen ten behoeve van een duurzaam gebruik van pesticiden: *"De lidstaten zorgen ervoor dat passende maatregelen worden genomen om het aquatisch milieu en de drinkwatervoorziening tegen de gevolgen van pesticiden te beschermen. Deze maatregelen ondersteunen de relevante bepalingen van Richtlijn 2000/60/EG en Verordening (EG) nr. 1107/2009 en zijn daarmee verenigbaar."*

45. Anderzijds bepaalt artikel L. 253-7 van het Wetboek van Landbouw en Zeevisserij, waarin deze richtlijn is omgezet: *"I.- Onverminderd de taken die zijn toevertrouwd aan het Nationaal Agentschap voor voedselveiligheid, milieu en arbeid en de bepalingen van artikel L. 211-1 van het milieuwetboek, kan de administratieve autoriteit in het belang van de volksgezondheid of het milieu alle maatregelen nemen om het in de handel brengen, de afgifte, het gebruik en het bezit van de in artikel L. 253-1 van dit wetboek genoemde producten en van met deze producten behandeld zaaizaad. Zij stelt de directeur-generaal van het Nationaal Agentschap voor voedselveiligheid, milieu en arbeid hiervan onverwijld in kennis. De administratieve autoriteit kan het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in bepaalde gebieden verbieden of aan banden leggen, met name: (...) 2° De beschermde gebieden bedoeld in artikel L. 211-1 van het milieuwetboek;"*.

46. De verzoekende verenigingen voeren aan dat volgens de laatste kerncijfers van het ministerie van Ecologische Transitie in 2018 bijna 80 % van de 2 340 meetpunten van de netwerken voor de monitoring van de grondwaterkwaliteit betrokken waren bij de aanwezigheid van ten minste één pesticide en dat volgens de website van de regering getiteld "Rapport over het milieu in Frankrijk" in 2017 29 van de 55 stroomgebieden meer dan 80 % meetpunten vertoonden met monsters met een onaanvaardbaar ecotoxisch risiconiveau (hoger dan 1). Zij stellen dat deze verontreiniging van oppervlakte- en grondwater door pesticiden noodzakelijkerwijs wijst op het tekortschieten van de door de staat genomen maatregelen, in strijd met de bovengenoemde bepalingen van artikel 11 van Richtlijn 2009/128/EG en artikel L. 253-7 van het wetboek van landbouw en zeevisserij. Uit deze vaststelling alleen kan echter niet worden afgeleid dat de staat in gebreke is gebleven. Hoewel de verenigingen stellen dat deze verontreiniging ook aantoonst dat de procedure voor het in de handel brengen van pesticiden geen correcte beoordeling van de risico's voor de verontreiniging van oppervlaktewater en grondwater garandeert, voert de minister van Landbouw aan dat de beoordeling van gewasbeschermingsmiddelen in het kader van de vergunningen voor het in de handel brengen, uitgevoerd door het, een onderzoek omvat naar de mogelijkheid dat deze producten onder de voorgestelde gebruiksomstandigheden in contact komen met oppervlaktewater en grondwater, wat kan leiden tot een weigering op grond dat op basis van de beschikbare gegevens een onaanvaardbaar risico van grondwaterverontreiniging niet kan worden uitgesloten, zoals in het geval van het product SIMULE in oktober 2021. Hieruit volgt dat de fout die wordt ontleend aan de schending van de bepalingen van artikel 11 van Richtlijn 2009/128/EG en de bovengenoemde bepalingen van artikel L. 253-7 van de Code rural et de la pêche maritime (Wetboek van landbouw en zeevisserij) in het kader van deze procedure onvoldoende is aangetoond.

47. Uit het voorgaande volgt dat er geen sprake is van een tekortkoming van de staat in de nakoming van de verplichtingen met betrekking tot grond- en oppervlaktewater tegen de effecten van pesticiden en de verbetering van de chemische toestand van watermassa's, die voortvloeien uit Richtlijn 2000/60/EG van 23 oktober 2000 en Richtlijn 2009/128/EG van 21 oktober 2009 van het Europees Parlement en de Raad, kan worden vastgesteld.

Over het causaal verband:

48. Een fout van de overheid kan in principe aanleiding geven tot aansprakelijkheid, mits deze fout een directe en zekere schade heeft veroorzaakt.

49. De tekortkomingen van de staat bij de beoordeling van de risico's van gewasbeschermingsmiddelen in de procedure voor het in de handel brengen hebben geleid tot vergunningen, zelfs tijdelijke, die ten onrechte zijn afgegeven of zonder dat de nodige voorschriften of beperkingen voor het gebruik van deze producten zijn opgelegd. Hoewel deze tekortkomingen op zich niet de oorzaak zijn van de ecologische schade als gevolg van gewasbeschermingsmiddelen, die meerdere oorzaken heeft, hebben zij noodzakelijkerwijs bijgedragen tot de verergering ervan. Bijgevolg kunnen dergelijke tekortkomingen, die in een voldoende direct causaal verband staan met deze schade, de aansprakelijkheid van de staat met zich meebrengen.

Over de vergoeding van de ecologische schade en de te nemen maatregelen:

50. Volgens artikel 1249 van het Burgerlijk Wetboek: *"De vergoeding van ecologische schade gebeurt bij voorkeur in natura. Indien dit juridisch of feitelijk onmogelijk is of indien de herstelmaatregelen ontoereikend zijn, veroordeelt de rechter de verantwoordelijke tot het betalen van schadevergoeding, bestemd voor het herstel van het milieu, aan de eiser of, indien deze niet de nodige maatregelen kan nemen, aan de staat (...)." Volgens artikel 1252 van hetzelfde wetboek: "Ongeacht de vergoeding van de ecologische schade kan de rechter, wanneer hij een verzoek in die zin ontvangt van een persoon als bedoeld in artikel 1248, redelijke maatregelen voorschrijven om de schade te voorkomen of te beëindigen."*

51. Enerzijds vragen de appellanten op grond van artikel 1249 van het Burgerlijk Wetboek om vergoeding van de ecologische schade die het gevolg is van de nalatigheid van de staat bij de risicobeoordeling in de procedure voor het in de handel brengen van gewasbeschermingsmiddelen, geven zij geen details over de maatregelen die moeten worden genomen om deze vergoeding in natura te realiseren, noch geven zij een raming van het bedrag van de schadevergoeding die aan deze vergoeding is toegekend in geval van juridische of feitelijke onmogelijkheid van een vergoeding in natura. Deze conclusies kunnen bijgevolg alleen maar worden verworpen.

52. Anderzijds daarentegen moet de staat op grond van artikel 1252 van het Burgerlijk Wetboek worden verplicht om een beoordeling uit te voeren van de risico's van gewasbeschermingsmiddelen in het licht van de meest recente wetenschappelijke kennis, met name wat betreft niet-doelsoorten, in overeenstemming met de eisen van de Europese verordening van 21 oktober 2009, en om, indien nodig, de reeds verleende vergunningen voor het in de handel brengen te herzien wanneer de beoordelingsmethodologie niet aan deze vereisten voldeed, en dit binnen een termijn van vierentwintig maanden vanaf de datum waarop dit arrest beschikbaar is gesteld. Daartoe zal de staat het Hof een door het ANSES opgesteld voorlopig tijdschema voor de herziening van de betrokken vergunningen voor het in de handel brengen toezenden binnen zes maanden na de bekendmaking van dit arrest.

Over de vergoeding van immateriële schade:

53. De verzoekende verenigingen kunnen aanspraak maken op vergoeding van de morele schade die zij hebben geleden als gevolg van het verzuim van de staat om de risico's van gewasbeschermingsmiddelen te beoordelen in het kader van de procedure voor het verlenen van een vergunning voor het in de handel brengen

, zoals beschreven in punt 34 van dit arrest, op voorwaarde dat zij het persoonlijke karakter van deze schade aantonen.

54. De verzoekende verenigingen voeren aan dat dit verzuim van de staat afbreuk doet aan de milieubelangen die zij verdedigen en dat het persoonlijke karakter van hun schade wordt aangetoond door de acties die zij hebben ondernomen om de effecten van pesticiden op het milieu aan de kaak te stellen, zoals de publicatie van rapporten, studies, petitie, voorlichtings- of bewustmakingscampagnes voor het publiek of het aanspreken van instellingen. Het persoonlijke karakter van hun schade moet in deze zaak als bewezen worden beschouwd. Bijgevolg moet de staat worden veroordeeld tot het betalen van een symbolisch bedrag van één euro aan elk van de verenigingen Notre Affaire à Tous, Pollinis, Biodiversité sous nos pieds, ANPER-TOS en ASPAS, ter vergoeding van hun morele schade.

Over de kosten van het geschil:

55. In de omstandigheden van deze zaak is het gerechtvaardigd om de staat, die in deze procedure in hoofdzaak in het ongelijk is gesteld, enerzijds te veroordelen tot betaling van een totaalbedrag van 1 500 euro aan de verenigingen Notre Affaire à Tous, Biodiversité sous nos pieds en ASPAS, en anderzijds het totale bedrag van 1 500 euro dat moet worden betaald aan de verenigingen Pollinis en ANPER-TOS, op grond van artikel L. 761-1 van het wetboek van administratieve rechtspraak.

BESLUIT:

Artikel 1: De interventies van de beroepsvereniging Phyteis worden toegelaten.

Artikel 2: Het vonnis nr. 2200534 van 29 juni 2023 van de administratieve rechtbank van Parijs wordt vernietigd voor zover het de premier en de bevoegde ministers opdraagt alle nodige maatregelen te nemen om de ecologische schade te herstellen en verdere schade te voorkomen door het tempo van de vermindering van het gebruik van fytosanitaire producten in overeenstemming te brengen met het traject dat is vastgelegd in de Ecophyto-plannen en door alle nodige maatregelen te nemen om het grondwater te herstellen en te beschermen tegen de gevolgen van fytosanitaire producten vóór 30 juni 2024, en voor zover het de staat veroordeelt tot betaling aan de verenigingen Notre Affaire à Tous, Pollinis, Biodiversité sous nos pieds, de Association nationale pour la protection des eaux et rivières Truite-Ombre-Saumon (ANPER-TOS) en de Association pour la protection des animaux sauvages et du patrimoine naturel (ASPAS) een bedrag van één euro per stuk te betalen als vergoeding voor hun morele schade.

Artikel 3: De staat wordt opgedragen een evaluatie uit te voeren van de risico's van gewasbeschermingsmiddelen in het licht van de meest recente wetenschappelijke kennis, met name wat betreft niet-doelsoorten, in overeenstemming met de eisen van de Europese verordening van 21 oktober 2009, en indien nodig, de reeds verleende vergunningen voor het in de handel brengen waarvan de beoordelingsmethodologie niet aan deze vereisten zou hebben voldaan, te herzien binnen een termijn van vierentwintig maanden vanaf de datum waarop dit arrest beschikbaar is gesteld. Hij zal het Hof binnen zes maanden na de bekendmaking van dit arrest het door ANSES opgestelde voorlopige tijdschema voor de herziening van de betrokken vergunningen voor het in de handel brengen meedelen.

Artikel 4: De staat zal aan de verenigingen Notre Affaire à Tous, Pollinis, Biodiversité sous nos pieds, ANPER-TOS en ASPAS elk een bedrag van één euro betalen als vergoeding voor hun morele schade.

Artikel 5: De staat zal enerzijds een totaalbedrag van 1 500 euro betalen aan de verenigingen Notre Affaire à Tous, Biodiversité sous nos pieds en ASPAS en anderzijds een totaalbedrag van 1 500 euro aan de verenigingen Pollinis en ANPER-TOS op grond van artikel L. 761-1 van het wetboek van administratieve rechtspraak.

Artikel 6: Het overige van de vorderingen wordt afgewezen.

Artikel 7: Dit arrest wordt ter kennis gebracht van de verenigingen Notre Affaire à Tous, Biodiversité sous nos pieds, de Association pour la protection des animaux sauvages et du patrimoine naturel (ASPAS), Pollinis, de Association nationale pour la protection des eaux et rivières Truite-Ombre-Saumon (ANPER-TOS), het syndicaat Phyteis en de minister van Landbouw en Voedselsoevereiniteit.

Een kopie ter informatie zal worden toegezonden aan de minister van Ecologische Transitie en Territoriale Cohesie en aan het Nationaal Agentschap voor Voedselveiligheid, Milieu en Arbeid.

Besloten na de zitting van 6 juni 2025, waarbij aanwezig waren:

de heer Delage, voorzitter,
Mevrouw Julliard, voorzitter-assessor,
Mevrouw Palis De Koninck, eerste raadvrouw.

Openbaar gemaakt door terbeschikkingstelling bij de griffie op 3 september 2025.

De rapporteur,
M. JULLIARD

De voorzitter,
Ph. DELAGE

De griffier,
E. MOULIN

De Republiek gelast en beveelt de minister van Landbouw en Voedselsoevereiniteit, voor zover het haar betreft, of alle gerechtscommissarissen die hiertoe zijn aangewezen, voor zover het de gewone rechtsmiddelen tegen particuliere partijen betreft, zorg te dragen voor de uitvoering van deze beslissing.